

اسفند با انتشار مطلبی درباره کودتای سوم اسفند در ایران و نقش انگلستان در آن، منشأ این بحران را دولت انگلستان معرفی کرد که تلاش می‌کند به هر نحو از انعقاد عهدنامه مابین ایران و روسیه جلوگیری نماید یادآور شد که دیویزیون قزاق که مجری کودتا بوده، از ماه نوامبر تحت کنترل و نظارت انگلستان قرار داشته است و سید ضیاءالدین طباطبایی اخیراً از طرف دولت انگلستان مقرر دریافت می‌کرده است. [۱۰]

■ پی‌نوشت‌ها

- [۱]. تلگرام کالدول، شماره ۵، ۱۱۷۶/۸۹۱۰۰، مورخ ۲۱ ژانویه ۱۹۲۱.
- [۲]. تلگرام کالدول، شماره ۷، ۸۳/۸۹۱۰۰۲، مورخ ۹ فوریه ۱۹۲۰.
- [۳]. گزارش فصلی کالدول، شماره ۱۱، ۱۱۹۶/۸۹۱۰۰، مورخ ۵ آوریل ۱۹۲۱.
- [۴]. فراهانی، حسن. (۱۳۸۵) روزشمار تاریخ معاصر ایران، ج ۱. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ص ۱
- [۵]. دولت‌آبادی، یحیی (۱۳۶۲). حیات یحیی. تهران: انتشارات فردوسی، صص ۱۸۰-۱۸۱
- [۶]. تلگرام کالدول، شماره ۸، ۱۱۸۱/۸۹۱۰۰، مورخ ۲۲ فوریه ۱۹۲۱.
- [۷]. فراهانی، حسن، ص ۳
- [۸]. فراهانی، حسن، ص ۲
- [۹]. تلگرام کالدول، شماره ۹، ۱۱۸۳/۸۹۱۰۰، مورخ ۲۶ فوریه ۱۹۲۱.
- [۱۰]. روزنامه اومانیتته، ۲۴ فوریه ۱۹۲۱

همان روز وزیر مختار انگلیس با احمدشاه ملاقات نمود و به او توصیه کرد با رهبران کودتا رابطه برقرار کند و به تقاضاهای آنان پاسخ مثبت دهد در حالی که احمدشاه بسیار ترسیده بود، «نرمن» در مورد سلامت شخصی‌اش به او اطمینان داد. [۸]

احمد شاه ۴ اسفند، یک روز پس از کودتا، سید ضیا را به سمت ریاست وزرا منصوب کرد. کالدول تصمیم شاه را اینگونه تشریح می‌کند: «شاه سیدضیا را با اختیارات تام به ریاست وزرا منصوب کرد و او در حال تشکیل کابینه است. حکومت نظامی شدیدی بر شهر حکم فرما گردیده و هیچ کدام از روزنامه‌ها اجازه انتشار ندارند. ارتباط تلگرافی در سراسر ایران ممنوع است و از هرگونه اجتماع عمومی حتی در خانه‌ها، جلوگیری به عمل می‌آید. درخواست بسیاری از مردم که خواهان بست نشستن در سفارت آمریکا بودند، رد شد؛ روی هم رفته ۱۰۰ نفر دستگیر شده‌اند. در میان آنان چهار تن از رئیس‌الوزراهای پیشین، شماری دیگر از مقامات دولتی و ثروتمندان شهر نیز به چشم می‌خورند. توده مردم از این اوضاع به خشم آمده و مدعی هستند تمام این قضایا، یک کودتای انگلیسی است. سفارت بریتانیا تمام این اتهامات را رد می‌کند اما شکی نیست که نیروی نظامی انگلیس در قزوین از این حرکت حمایت کرده است. رهبران و پیروان این جریان، همگی تحت‌الحمایه بریتانیا هستند و اگر نبود حمایت همه جانبه ارتش این کشور، این حرکت به شکست می‌انجامید.» [۹]

روزنامه «اومانیتته» (HUMANITE) چاپ پاریس در شماره ۶

گزارش وزیر مختار آمریکا از روز کودتا نیز خواندنی است. کالدول اولین گزارش خود را، ساعت ۱۰ صبح ۲۲ فوریه ۱۹۲۱ مخابره می‌کند: «نزدیک به ۱۰۰۰ قزاق ایرانی روز گذشته از قزوین به سمت تهران حرکت کردند و بدون روبه‌رو شدن با هیچ مقاومتی، پایتخت را به تصرف خود درآوردند. آنها به غیر از رئیس‌الوزرا مابقی اعضای کابینه را فوراً دستگیر کردند. همچنین مقامات بلندپایه پیشین، ثروتمندان ایرانی، مشروطه‌خواهان و ناسیونالیست‌ها نیز در امان نماندند. به تعویق افتادن حقوق قزاق‌ها علت این اقدام قلمداد شده است. رئیس‌الوزرا دست به دامان انگلیسی‌ها شده و به سفارت بریتانیا پناه برد. بریتانیا منکر هرگونه دخالت در این قضایا شده، اما کاملاً روشن است که اوضاع فعلی بروفق مراد آنهاست و شواهد حاکی از آن است که نیروی نظامی آنها این حرکت را تقویت می‌کند. سیدضیاءالدین، سردبیر روزنامه رعد و از افراد تحت‌الحمایه بریتانیا، رهبری این جریان را برعهده دارد. وی در زمان وثوق‌الدوله، در مقام مشاور محرمانه رئیس‌الوزرا خدمت می‌کرد. مردم ایران تقریباً مطمئن شده‌اند که تمام این قضایا یک نقشه و توطئه انگلیسی است. [با این حال] نظم و آرامش بر شهر حکمفرماست.» [۶]

به مجرد تصرف تهران، اعلانی با عنوان «حکم می‌کنم» از سوی رضاخان بر دیوارهای شهر تهران نصب شد که در پایان آن امضا شده بود «رئیس دیویزیون قزاق اعلیحضرت اقدس شهرباری و فرمانده کل قوا رضا» و در ۹ ماده ابعاد حکومت نظامی را تشریح کرده بود. [۷]